

Utbildningens användbarhet

Sveriges förenade studentkårer om syftet med högre utbildning

Utbildningens användbarhet. Sveriges förenade studentkårer om syftet med högre utbildning.
Utgiven av Sveriges förenade studentkårer, Stockholm, 2013
Utredare: Jenny Andersson
Layout: Anna Wallgren
Tryck: Globalt företagstryckeri Stockholm

SFS

Sveriges förenade studentkårer

Förord

Under de senaste åren har frågan om den högre utbildningens nytta och studenters anställningsbarhet fått en alltmer framskjuten plats i det offentliga samtalet på såväl nationell som europeisk nivå. Diskussionen har ofta kretsat kring en konflikt mellan företrädare för ett nyttoperspektiv respektive bildningsperspektiv och arbetsgivares behov kontra den högre utbildningens vilja att slå vakt om akademiska värden. Samtidigt ställs alltför sällan den helt centrala frågan, vilka är studenternas behov och hur blir utbildningen användbar för studenten?

För att diskussionen om utbildningens användbarhet ska bli konstruktiv måste den föras från studenternas perspektiv. Med den här rapporten, som presenterar Sveriges förenade studentkårers idéer om en användbar utbildning, vill vi bjuda in till ett sådant samtal. I rapporten presenteras ett användbarhetsbegrepp som innefattar en tydlig kontakt med arbetsmarknaden utanför akademien, en stark forskningsanknytning och en undervisning som gör det möjligt för studenterna att utveckla sina kunskaper på egen hand när studierna är avslutade.

Vår utgångspunkt är att den högre utbildningens uppdrag är något mycket mer än att utbilda studenter med specifika kunskaper som efterfrågas av enskilda arbetsgivare. Den som genomgår en högre utbildning ska få kunskaper som gör det möjligt att möta ett föränderligt samhälle och utveckla förmågan att kritiskt granska sin omgivning. Kopplingen till aktuell forskning och mötet med lärare som besitter hög vetenskaplig eller konstnärlig kompetens är både utmärkande för en akademisk utbildning och helt avgörande för att detta ska ske.

Förutom att utbildningen ska ge studenterna en solid vetenskaplig grund så måste den också innehålla möjligheter för studenterna att möta samhället och arbetslivet och testa sina färdigheter i praktiken. Ofta ställs akademiska och praktiska färdigheter mot varandra, när dessa i själva verket kompletterar varandra.

Sveriges förenade studentkårer, SFS, menar att lärosätet måste säkra att studenterna får en utbildning som innebär att de själva kan ta ansvar för sin framtida kunskapsutveckling. Den politiska makten måste i sin tur peka ut riktningen för den högre utbildningen och skapa organisatoriska och ekonomiska förutsättningar för lärosätena att tillhandahålla en utbildning som är användbar för studenterna.

Erik Arroy, ordförande
Sveriges förenade studentkårer

Erik Pedersen, vice ordförande
Sveriges förenade studentkårer

Innehåll

1. Bakgrund 5

- 1.1. SFS definition av en användbar utbildning 5
- 1.2. Bildningens centrala roll för användbarheten 6

2. Studenters kontakter med arbetslivet 6

- 2.1. Ge lärosätena ett tydligt uppdrag att förbättra arbetslivsanknytningen 7
- 2.2. Skapa ett system för kvalitetsgranskning som gynnar bra arbetslivsanknytning 8
- 2.3. Skapa fler och bättre praktikmöjligheter 9
- 2.4. Förbättra kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen 9
- 2.5. Prioritera samverkan också på arbetsgivarsidan 10

3. Information och vägledning 11

- 3.1. Utveckla informationen till studenterna 11
- 3.2. Förtydliga uppdraget för vägledningen 12

4. Utbildningarnas upplägg och innehåll 13

- 4.1. Sprid kunskap om användbara metoder 13
- 4.2. Inför förmåga till självreflektion i högskolelagen 14
- 4.3. Använd studenternas synpunkter 15
- 4.4. Ge lärosätena i uppdrag att följa upp tidigare studenter 16

5. Studenters idéer i centrum 16

- 5.1. Fortsätt utveckla utbildningar i entreprenörskap 17
- 5.2. Förbättra stödet till entreprenöriella studenter 18

6. Studenter som kunskapsbärare och medaktörer i forskning 18

- 6.1. Ta fram en gemensam strategi för forskning och utbildning 19
- 6.2. Se studenter som potentiella kunskapsproducenter 20
- 6.3. Utred studenters möjligheter att delta i forskningsprojekt 21

7. SFS förslag för att öka den högre utbildningens användbarhet 23

1. Bakgrund

Kvalitet i den högre utbildningen debatteras intensivt i den politiska sfären och inom högskolesektorn. I diskussionen väcks ofta frågor om vad utbildningskvalitet egentligen är samt hur den kan mätas och förbättras. Dessa frågor är särskilt aktuella mot bakgrund av det nya kvalitetsutvärderingssystem som införts av nuvarande regering och som varit mycket omdebatterat. Studenter investerar tid och pengar i en utbildning som kommer att påverka deras framtida liv. Att utbildningen håller hög kvalitet är därmed av största intresse för dem. Studenterna är också de som tar del av utbildningarna, vilket gör att de kan bedöma dess kvalitet utifrån en unik och helt central position.

För att undersöka vad studenterna anser om kvalitet är studentkårerna en central källa till information. Studentkårerna ansvarar för att bevaka kvaliteten i de utbildningar som ges utifrån ett studentperspektiv. Men det är också hit studenter vänder sig när de har problem och när kvaliteten brister. När SFS i en enkätundersökning frågade kårerna vad de anser är avgörande för god kvalitet i utbildningen blev svaret att utbildningens användbarhet är en av de absolut viktigaste faktorerna. Det är också ett av de områden där studentkårerna, enligt samma undersökning, ser de största bristerna i dag.

Mot bakgrund av det resultatet och den pågående debatten om anställningsbarhet presenterar vi i den här rapporten vår syn på en användbar utbildning och vilka åtgärder vi vill se för att förbättra utbildningen på just den här punkten. Rapporten är uppdelad i fem avsnitt som behandlar studenters kontakter med arbetslivet, vägledning och information, undervisning för ökad användbarhet, studenters möjlighet att realisera sina idéer och forskningsanknytning. Arbetet har resulterat i ett antal förslag som presenteras efter hand samt i ett avslutande kapitel.

Under arbetet har samtal förts med en rad engagerade och kunniga personer som företrädar organisationer inom sektorn för högre utbildning, däribland Sveriges universitets- och högskoleförbund, SUHF, och Sveriges universitetslärarförbund, SULF och Drivhuset. Inspirerande samtal har också förts med en referensgrupp bestående av representanter med skiftande utbildningsbakgrund från olika delar av landet. De goda exempel som lyfts i rapporten är delvis hämtade från dessa samtal. Exempelen illustrerar vad en användbar utbildning kan innehålla, men ska inte betraktas som några universallösningar som SFS förordar. Tvärtom tror SFS att en användbar utbildning kan se väldigt olika ut och att den ska utformas så nära studenterna som möjligt.

1.1. SFS definition av en användbar utbildning

Som alternativ till det betydligt snävare begreppet anställningsbarhet har användbarhet blivit ett spritt begrepp i utbildningssektorn. SFS utgångspunkt är att det inte i första hand är studenten som ska bli anställningsbar, utan att utbildningen ska vara användbar för studenten. Jämfört med anställningsbarhet innebär begreppet användbarhet både en friare syn på vad utbildningen ska syfta till och vilka möjligheter den ska ge individen efteråt, men också en mera långsiktig syn på kunskap och akademins uppdrag. Studenter idag ska utbildas för att möta ett samhälle i ständig förändring. Målsättningen måste därför vara att ge studenterna verktyg att själva utveckla sin kunskap genom ett långt och föränderligt arbetsliv.

En användbar utbildning ger studenterna ämnesspecifika kunskaper och tränar samtidigt generella förmågor. Den bygger på en solid vetenskaplig grund och har en nära koppling till både starka forskningsmiljöer och intressanta arbetsplatser utanför akademien. Utbildningen öppnar för flera tänkbara karriärvägar för studenterna, som forskare, anställda, egenföretagare, eller samtliga.

Användbarhet bör inte likställas med direkt nytta i samhällsekonomiska termer. Att en utbildning är användbar innebär också att individen lär sig att kritiskt granska sin omgivning och ökar möjligheterna för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Bildning står inte i kontrast till användbarhet, tvärtom är bildning användbart både för oss som samhällsmedborgare och som yrkespersoner. Högskolan kan och bör väcka individens förmåga och vilja att fortsätta bilda sig livet igenom.

1.2. Bildningens centrala roll för användbarheten

I diskussioner kring den högre utbildningens syfte ställs ibland bildningsideal mot vad som kan kallas ett nyttoideal. Förespråkare för bildningsidealet framför att lärande inte enbart bara ska vara användbart, utan i första hand berika livet för den som lär.¹ Samtidigt menar exempelvis idéhistorikern Sven-Eric Liedman, som företräder denna syn, att det bildningsprogram som tidigare anordnats vid högskolan i Jönköping bidragit till att "[d]eltagarna talar bättre, skriver bättre och tänker bättre. De har blivit bättre rustade att ta itu med de problem som deras blivande yrke kommer att erbjuda dem. Utan tvivel blir de också klokare samhällsmedborgare än de annars skulle ha blivit."² Många av de generiska färdigheter som efterfrågas i arbetslivet överensstämmer dessutom väl med akademiska ideal, särskilt de inom den bildningstradition som kallas liberal education.³

Bildande aktiviteter utvecklar förmågor som är användbara på arbetsmarknaden, men också för varje individ i egenskap av samhällsmedborgare och intellektuell varelse. Om vi med användbar kunskap menar kunskap som genererar direkt nytta genom konkreta resultat eller i termer av exempelvis tillväxt, är det möjligen relevant att ställa bildningsbegreppet mot användbarhetsbegreppet. Men om vi, som här, med användbarhet utgår från individens användning av utbildningen kan det knappast sägas att det finns ett sådant motsatsförhållande. Bildning är därmed en central och oersättlig del av SFS definition av en användbar utbildning.

2. Studenters kontakter med arbetslivet

En bra arbetslivsanknytning gynnar lärandet och ökar samtidigt studiemotivationen för många studenter. Det finns goda exempel på hur arbetslivsanknytning⁴ säkerställs och flera lärosäten har på senare år gett frågan en framskjuten position, men missnöjet är fortfarande stort bland studenterna och mycket återstår att göra. I en undersökning utförd av SFS svarade exempelvis nästan hälften av studenterna att en bättre koppling mellan utbildning och arbetsliv skulle öka deras arbetsglädje.

1 Lindberg (2009) s. 47

2 Liedman (2001) s.345

3 Lindberg (2009) s. 51

4 Det här avsnittet fokuserar på de arbetslivsanknutna moment i utbildningen där studenterna på ett aktivt sätt möter arbetslivet genom exempelvis praktik eller genom att utföra ett uppdrag för en arbetsgivare. Nästa avsnitt tar upp frågan om informerande insatser.

I begreppet arbetslivsanknytning kan också annan verksamhet såsom universitetspersonalens kontakter med arbetsgivare inkluderas. Den här rapporten begränsar sig dock till att diskutera studenters direkta kontakt med arbetslivet under utbildningen.

Många utbildningar saknar koppling till arbetslivet samtidigt som andra innehåller arbetslivsanknutna inslag som brister i kvalitet eller saknar tillräcklig koppling till studierna.⁵ Utmaningen begränsar sig därför inte till att skapa arbetslivsanknytning för fler studenter. Det är också helt avgörande att de möten mellan studier och arbetsliv som erbjuds är relevanta, välorganiserade och meningsfulla för studenten. SFS presenterar i följande kapitel ett flertal idéer och förslag som syftar till att öka kvaliteten i arbetslivsanknutna inslag och ge fler studenter möjligheten att möta arbetslivet under sin utbildning.

2.1. Ge lärosätena ett tydligt uppdrag att förbättra arbetslivsanknytningen

Engagemang från lärosätena är en förutsättning för att säkra en relevant och meningsfull koppling mellan utbildning och arbetsliv. Det gör det möjligt att kompensera för studenters skilda tillgångar till personliga kontaktnät och säkrar samtidigt kvalitet och relevans i de aktiviteter som studenterna deltar i. Lärosätena har enligt högskoleförordningen ett ansvar att genom sina utbildningar förbereda studenterna för arbetslivet och att samverka med det omgivande samhället. Uppdragets formulering lämnar dock ett stort handlingsutrymme för dem att själva bestämma över valet av aktiviteter och i vilken omfattning de ska förekomma.⁶

Hur arbetslivsanknytningen ska se ut bestäms bäst så nära studenterna som möjligt. Därmed är lärosätenas frihet på många sätt önskvärd. Idag varierar dock arbetslivsanknytningens omfattning och kvalitet mellan både lärosäten och utbildningar på ett orimligt sätt.⁷ En bidragande orsak är att ansvarsstrukturen för arbetslivsanknytningen ofta är otydlig på lärosätena. Avsaknaden av rutiner gör att graden av och kvaliteten i de kontakter med arbetslivet som studenter erbjuds ofta blir beroende av enskilda lärare och kursansvarigas kontaktnät.⁸ En sådan struktur är både sårbar och svår att överblicka. Lärosätena saknar dessutom tydliga mål för sitt arbete med arbetslivsanknytningen, vilket gör både uppföljning och förbättringsarbete svårt.⁹

Enskilda lärare och kursansvarigas engagemang ska givetvis tas tillvara, men det är orimligt att stora grupper av studenter inte får möjlighet att möta arbetslivet under utbildningen på grund av att det saknas eldsjälar som driver på arbetet. För att säkerställa en god arbetslivsanknytning för alla studenter krävs en tydlig ansvarsstruktur som involverar både de centrala funktionerna och institutionerna på lärosätena. Regeringen bör därför i nästkommande regleringsbrev uppmana samtliga lärosäten att ta fram tydliga och uppföljningsbara mål för grundutbildningens arbetslivsanknytning och en strategi för hur dessa ska uppnås.

Ett övergripande mål bör vara att alla studenter ska erbjudas möjlighet att delta i arbetslivsanknutna aktiviteter där de kombinerar sina teoretiska kunskaper med praktisk erfarenhet. Lärosätena bör ha en tydligt formulerad plan och ska kunna återrapportera hur de rent konkret arbetar för att nå sina mål. En sådan strategi måste givetvis inkludera institutionerna som bör ha egna mål och handlingsplaner.

5 Utöver vittnesmål från enskilda studenter, se exempelvis HSV (2005) om lärarutbildningen, HSV (2007) om sjuksköterskeutbildningen

6 HSV (2012) s. 7

7 Ibid. s. 50

8 HSV (2012) samt Riksrevisionen (2009)

9 HSV (2012) s. 45

För att ett nytt uppdrag till lärosätena ska få effekt krävs ekonomiska resurser och incitament. Redan 2010 konstaterade regeringspartiernas arbetsgrupp för utbildningsfrågor att arbetslivsanknytningen behöver stärkas, och att lärosäten som vill arbeta för att utveckla arbetsformer och insatser inom området ”bör stödjas”.¹⁰ Ett ekonomiskt tillskott är nödvändigt för att lärosätena ska prioritera frågan utan att skära ned i andra delar av utbildningen och för att öka deras motivation att åstadkomma förändring. Delar av det ekonomiska stödet bör delas ut efter det att lärosätena kan visa att de uppnått sina mål. Storleken på bidraget ska då bestämmas utifrån vad lärosätet presterat.

2.2. Skapa ett system för kvalitetsgranskning som gynnar bra arbetslivsanknytning

Betydelsen av arbetslivsanknytning måste få ett betydligt större utrymme än idag när utbildningars kvalitet utvärderas. När nuvarande utvärderingssystem infördes betonades att utbildningars användbarhet i arbetslivet skulle inkluderas som en viktig parameter. Men till följd av metodologiska problem har det inte kunnat göras i den utsträckning som var tänkt. Regeringen annonserade i budgetpropositionen för 2013 att frågan i framtiden måste lösas, men att det kommer vara upp till Universitetskanslerämbetet (UK-ämbetet)¹¹ att avgöra hur det ska gå till.¹²

För studenternas del är det viktigt att ett kvalitetsutvärderingssystem ser till innehållet i arbetslivsanknutna inslag och hur dessa bidrar till studentens utveckling, men också att användbarhet tillskrivs en bred innebörd i enlighet med den definition av begreppet som presenterades i inledningen av den här rapporten. Utvärderingarna ska vara utformade så att lärosätena uppmuntras att utforma utbildningar som ser till studenternas långsiktiga behov, inte företagets kortsiktiga efterfrågan.

I arbetet för att inkludera användbarhet i systemet krävs även en analys av hur nuvarande system påverkar incitamenten för lärosätena att satsa på bra arbetslivsanknutna inslag. Det snäva fokus på studenters examensarbeten som utmärker dagens system uppmuntrar sannolikt inte lärosätena att satsa på arbetslivsanknytning, risken är att det tvärtom fungerar som ett negativt incitament. Detta förhållande måste ses över.

Högskoleverket har påpekat att det ännu saknas bra indikatorer för att utvärdera hur lärosätena svarar mot samverkansuppgiften. Framförallt saknas det metoder att utvärdera det mest väsentliga, nämligen vilket arbete som bedrivs och vad som faktiskt uppnås.¹³ Att utveckla bra kvalitetsindikatorer är viktigt för nationell utvärdering och lärosätenas egna möjligheter att följa upp sin verksamhet. Sådana indikatorer bör tas fram i dialog med i första hand representanter från lärosätena och studenternas organisationer, men även i samtal med representanter från arbetsmarknadens parter som fackförbund och arbetsgivarnas organisationer.

10 Alliansens arbetsgrupp för utbildningsfrågor (2010) s.38

11 UK-ämbetet tog i januari 2012 över ansvaret för kvalitetsutvärdering, tillsyn och uppföljning och analys från Högskoleverket som lades ned.

12 Proposition 2012/13:1 s.81

13 HSV (2012) s. 51

2.3. Skapa fler och bättre praktikmöjligheter

Möjlighet att göra praktik¹⁴ är något som många studenter efterfrågar och värderar högt.¹⁵ Undersökningar visar att praktik är ett viktigt stöd för studenter att etablera sig i arbetslivet, oavsett om de har en generell utbildning eller en yrkesutbildning. Praktik ökar också möjligheterna att få ett arbete direkt när studierna avslutas.¹⁶ Men praktik ska inte i första hand göras till en fråga om möjligheten att få ett jobb direkt efter studierna. Det enskilt starkaste argumentet för praktik är att studenterna ska erbjudas möjligheten att pröva sina kunskaper i skarpt läge med stöd och vägledning av en kunnig handledare.

Lika viktigt som att fler studenter ska få möjlighet att göra praktik är att praktikens innehåll är relevant för de akademiska studierna och bidrar till studentens utveckling. En bra praktik skapar ett ömsesidigt utbyte mellan kunskaper förvärvade inom och utanför akademien och ökar förståelsen både för studierna och för ett framtida arbete. Studenterna måste få utföra arbetsuppgifter som är kopplade till studierna och praktikkurserna måste ha en vetenskaplig koppling. Det bör också finnas möjlighet för studenterna att reflektera över sina praktikerfarenheter i efterhand och under kursens gång.

Det är nödvändigt att den institution som ansvarar för praktikkursen gör en noggrann analys av hur kursen ska genomföras och examineras och att det finns en nära kontakt mellan lärosätet och praktikplatsen. Vid varje praktiktillfälle bör ett avtal upprättas mellan arbetsgivaren och lärosätet där det tydligt framgår vad som förväntas av handledaren och arbetsplatsen under praktikperioden.

Uppsalas psykologstudenter utför konsultuppdrag

En möjlighet att skapa aktiv arbetslivsanknytning är genom att studenterna utför kortare eller längre uppdrag för en organisation eller företag. Många studenter skriver sitt examensarbete på uppdrag av en arbetsgivare, men lärare kan också arrangera mindre examinationer som innebär att studenterna löser ett problem eller utför en analys på uppdrag av en arbetsgivare. Psykologstudenter vid Uppsala universitet utför inom ramen för en kurs i organisationspsykologi ett konsultuppdrag för en organisation eller ett företag. Inom ramen för kursen får studenterna också teoretisk kunskap om projektledning och konsultrollen. Studenterna ska inom ramen för kursen i samarbete med organisationen ge förslag på hur denna kan arbeta strategiskt för att utveckla sin verksamhet. För att utföra uppdraget använder studenterna de kunskaper som de inhämtat under kursen och uppdraget examineras genom en rapport samt en presentation för organisationen.¹⁷

2.4. Förbättra kvaliteten i den verksamhetsförlagda utbildningen

På många utbildningar är verksamhetsförlagd utbildning (VFU) ett obligatoriskt inslag som studenten måste klara för att få sin examen och yrkeslegitimation. Det

14 I det här materialet används begreppet praktik när inslaget inte är obligatoriskt för en viss examen. Senare avsnitt behandlar obligatorisk verksamhetsförlagd utbildning inom framförallt vård- och skolområdet, ofta kallat VFU.

15 Se exempelvis Jusek (2011) Svenskt näringsliv, Tria och TCO (2009)

16 SOU 2006:102 s.38-39

17 Ur kurbeskrivning för Organisationspsykologi II på psykologiska institutionen vid Uppsala universitets hemsida

gäller inte minst utbildningar för vårdyrken och lärare. För många studenter är den verksamhetsförlagda utbildningen en värdefull och positiv erfarenhet, men det förekommer också allvarliga kvalitetsbrister.¹⁸

Stockholms universitets studentkår (SUS) sammanställer varje år en rapport av de studentärenden som inkommer till kåren. Ett sådant ärende uppstår när en student som blivit felaktigt behandlad under utbildningen kontaktar kårens ombud. Under 2010/11 rörde en fjärdedel av alla ärenden kopplade till lärarutbildningen vid Stockholms universitet VFU:n. Ett allvarligt problem som påtalas är brister i handledningen och avsaknaden av handledarutbildning. Handledarens kompetens är helt central för att studenterna ska kunna inhämta den kunskap de behöver, men också för att examinationen ska ske på ett rättssäkert sätt, vilket också framhävs i rapporten:

”Om institutionen brister i de krav de ställer på läraren, dennes lämplighet och kompetens som handledare och på så sätt åsidosätter sin skyldighet att erbjuda en utbildning som håller god kvalitet, kan det underlag som lärarstudentens betyg baseras på starkt ifrågasättas som följd.”¹⁹

Handledning är en komplicerad uppgift som kräver mer än bara yrkesskicklighet. Handledaren behöver också pedagogisk kompetens för att kunna skapa en trygg och bra lärsituation för studenten. Inom exempelvis vårdutbildningar är handledarens kompetens viktig för studentens trygghet och för patienternas säkerhet. Många handledare ser också ett stort värde av gemensamma handledarutbildningar som förberedelse för sitt uppdrag.²⁰

SFS menar att handledarutbildning ska vara ett krav för samtliga VFU-handledare. Inom utbildningar där verksamhetsförlagda inslag eller praktik inte är obligatoriskt är det sannolikt ännu vanligare med handledare som inte utbildats för uppgiften. Självklart bör målet vara att också de handledarna får den utbildning de behöver.

En ytterligare kvalitetsaspekt som behöver ses över på VFU-området är studenttätheten på VFU-platserna. Medicines studerandeförbund, MSF, enkätundersökning från 2012 visar exempelvis att en tredjedel av de svarande ansåg att antalet studenter per vårdteam under deras tid på praktik var för många. De ansåg också att för många studenter per vårdteam ledde till en lägre kvalitet på utbildningen.²¹ En för stor studenttäthet leder till direkta effekter för studenterna genom att de exempelvis går miste om träning i vissa viktiga praktiska moment. MSF menar att 1-2 studenter per vårdteam är rimligt. Studenttätheten är en viktig kvalitetsaspekt som bör beaktas på alla utbildningar som innehåller verksamhetsförlagd utbildning av något slag.

2.5. Prioritera samverkan också på arbetsgivarsidan

Representanter för arbetsgivarna, och då framförallt näringslivet, ställer ökade krav på lärosätena och regeringen vad gäller arbetslivsanknytningen i utbildningen. Exempelvis kräver Företagarna obligatorisk arbetslivsanknytning och Svenskt näringsliv vill ha ett ”jobbperspektiv” när utbildningar utformas och utvärderas. Men det är inte bara lärosätena eller regeringen som har ansvar för att skapa kontakter mellan studenter och arbetsliv, även arbetsgivarna har ett stort ansvar.

18 Se exempelvis Göteborgs universitets studentkårer (2012) och Stockholms universitets studentkår (2011) och Stockholms universitets studentkår (2012a)

19 Stockholms universitets studentkår (2011) s. 57

20 Elmgren och Henriksson (2010) s.215-216

21 Medicines studerandeförbund, MSF (2012) s. 7

En undersökning utförd på uppdrag av Näringslivsgruppen Göteborg och Co visade att arbetsgivarna i undersökningen gärna ville samverka med närliggande högskola och universitet. Samtidigt såg de svarande flera hinder för samverkan även inom den egna organisationen. De hinder som uppgavs var exempelvis tidsbrist, resursbrist och brist på intresse. En stor andel av de svarande uppgav också att de saknade tillräcklig kunskap om studenternas kompetens. Rapportförfattarna ger arbetsgivarna ett antal rekommendationer. Bland annat menar de att samverkan måste sanktioneras och prioriteras av ledningen och att det på lång sikt behövs en attitydförändring där samverkan ses som kompetensutveckling för den egna personalen. Författarna lyfter också möjligheten att utveckla strukturerade nätverk för arbetsgivare, studenter, alumner och lärosäten.²²

Arbetsgivarna behöver dessutom bredda sin rekrytering när det kommer till studenternas utbildningsbakgrund. Erfarenheten från en norsk företagsledare som tagit emot praktikanter från humanistutbildningar illustrerar hur väl en breddad syn på samverkan kan falla ut. Hon menade att studenterna synliggjorde helt nya aspekter av verksamheten, som gjorde att företaget kunde genomföra förbättringar. Hennes ord var att arbetsplatsen ”inte var densamma efteråt”.²³

Även om många arbetsgivare tycks vara intresserade av generella kompetenser, är de ofta snäva i sin rekrytering. Om det vittnar både lärosäten, studentorganisationer och arbetsgivare.²⁴ Om den högre utbildningens arbetslivsanknytning ska bli bättre krävs gemensamma krafttag och en vilja att tänka nytt också från arbetsgivarna.

3. Information och vägledning

Studenter behöver information och vägledning kring sina studier. En vanlig orsak till att studenter avbryter sin utbildning är att de upptäcker att de gjort fel val och därför väljer att avsluta sina studier eller att byta studieinriktning.²⁵ Tillgången till information är avgörande för genomströmningen i högskolan, men också för utbildningens användbarhet. Därför är det problematiskt att det finns betydande brister när det kommer till såväl vägledning som den information som finns tillgänglig om olika utbildningar. I avsnitten nedan presenteras våra tankar och idéer för att förbättra informationen och vägledningen för studenterna.

3.1. Utveckla informationen till studenterna

Enligt högskoleförordningen ska lärosätena se till att den som vill påbörja en utbildning kan få den information som behövs om utbildningen.²⁶ I flera utredningar²⁷ har det dock påpekats att det finns uppenbara brister vad gäller just informationen till studenterna.

Riksrevisionen undersökte 2009 möjligheten att få svar på några grundläggande frågor kring olika utbildningar, vilken arbetsmarknad de öppnar för och hur

22 Göteborg och Co (2011)

23 Göteborgs universitet (2009) s.27

24 Se exempelvis Göteborg och Co (2011)

25 HSV (2010) s. 21

26 6 kap 3 § högskoleförordningen (1993)

27 Se exempelvis Riksrevisionen (2009), ESO (2012), SOU 2006:102 och HSV (2012)

framtidsutsikterna ser ut för de som genomgår utbildningen. Resultaten från deras undersökning visade sig vara nedslående. De arbetsmarknadsrelaterade frågorna kunde besvaras i omkring hälften av fallen och bara en fjärdedel av frågorna besvarades på ett utförligt sätt.²⁸ HSV:s undersökning från 2012 visar också att den information som finns tillgänglig varierar både när det kommer till omfattning och kvalitet.

Expertgruppen för offentlig ekonomi (ESO) släppte under hösten 2012 en rapport, i vilken behovet av saklig information om framförallt framtidsutsikter för olika utbildningar betonas. I rapporten föreslås att uppgifter om utbildningars förväntade utfall beträffande inkomster och arbetslöshetsrisk ska publiceras.²⁹ Lösningen är inte oproblematiserad. Det finns många faktorer, som inte har med själva utbildningen att göra, som påverkar utfallet på dessa variabler. Risken är stor att siffrorna säger mer om studenterna eller den kringliggande arbetsmarknaden än om utbildningens faktiska användbarhet och kvalitet. Oavsett så kvarstår behovet av att utveckla utbudet av saklig information till studenterna.

Universitets och högskolerådet, UHR, är den myndighet som ansvarar för studieinformation. Myndigheten levererar redan information om bland annat utbildningars innehåll, arbetsmarknadsprognoser och utbildningskvalitet till blivande och aktiva studenter. Regeringen bör ge UHR i uppdrag att fortsätta utveckla och förbättra informationen om högskoleutbildningar med särskilt fokus på deras användbarhet för studenterna.

3.2. Förtydliga uppdraget för vägledningen

Möjligheten för studenter att få stöd och vägledning i studie- och yrkesval är viktigt för att de ska kunna göra det mesta av sin utbildning. Riksrevisionens utvärdering från 2009 visar att det finns stora skillnader både mellan och inom lärosätena vad gäller den vägledning som studenterna erbjuds. Studenternas representanter vittnar dessutom om brister i den verksamhet som bedrivs.³⁰

Enligt en undersökning utförd av Stockholms universitets studentkår erbjuds alla institutioner på lärosätet utom en någon form av studie- och yrkesvägledning. Information om vägledningen saknades dock på flera av institutionernas hemsidor och flera studievägledare var mycket svåra att nå. Drygt en fjärdedel av vägledarna hade inte heller någon schemalagd telefon- och besökstid. Hur mycket schemalagd vägledning som erbjuds studenterna på olika institutioner varierade kraftigt. Undersökningen visade dessutom att det saknades anvisningar för hur studievägledningen ska bedrivas på institutionsnivå och rutiner för uppföljning och utvärdering av arbetet.³¹

Enligt högskoleförordningen ska alla studenter ha tillgång till studievägledning- och yrkesorientering,³² men som bland andra Riksrevisionen påpekat möjliggör lagen flera tolkningar, vilket innebär att lärosätets ansvar är otydligt. Otydligheten är

28 Riksrevisionen (2009) s. 40

29 ESO (2012) s. 104

30 Riksrevisionen (2009) s. 38

31 Stockholms universitets studentkår (2012 b)

32 6 kap 3 § högskoleförordningen (1993)

enligt dem en bidragande orsak till de stora skillnader mellan och inom lärosätena som de identifierat. Riksrevisionen föreslog därför i sin rapport att skrivningen om lärosätets ansvar för vägledning kring studier och yrke samt karriär skulle förtydligas i högskoleförordningen.³³

För att studenterna ska få bästa möjliga användning av sin utbildning måste det finnas tillgång till bra studie- och yrkesvägledning. Det är orimligt att både tillgången och kvaliteten varierar så kraftigt som den gör. Regeringen bör därför snarast utreda hur lagen kan formuleras för att skapa ett bättre och mer samstämmigt utbud av vägledning på samtliga lärosäten. Formuleringen yrkesorientering bör ändras till den numera ofta använda termen karriärvägledning.

4. Utbildningarnas upplägg och innehåll

Den undervisning som studenterna deltar i är helt avgörande för utbildningens användbarhet. Kursers och utbildningars utformning och undervisningens pedagogiska upplägg påverkar i hög grad vilka färdigheter som studenterna får med sig efter en avslutad utbildning. Det finns dessutom ingen faktor som har så stor betydelse för studieresultaten som den motivation som uppstår i lärsituationen³⁴.

För att utbildningen ska vara användbar måste studenterna utveckla både generella förmågor och ämnesspecifika kunskaper. Det är viktigt att studenterna vid sidan av ämneskunskaper ges möjlighet att träna färdigheter som är användbara på lång sikt och som inte är knutna till en specifik kontext. Dessa kallas ofta för generiska kompetenser och kan exempelvis vara samarbetsförmåga, förmågan att tänka kritiskt och självständigt samt färdigheter i muntlig och skriftlig kommunikation. Andra ”mjukare” kompetenser som självförtroende, tron på den egna förmågan och förmågan att motivera sig själv är också viktiga komponenter.³⁵ Hur väl studenterna utvecklar sin förmåga att reflektera över det egna lärandet och hur de lär sig avgör också hur stor användning de får av sin kompetens.

Idag finns allvarliga brister i den undervisning som sker på högskolan. SFS har därför skrivit en rapport³⁶ med fördjupade resonemang kring just pedagogiken och undervisningen. I den kräver SFS bland annat en aktör för nationell samordning i högskolepedagogiska frågor, krav på högskolepedagogisk utbildning och en ökad satsning på högskolepedagogisk forskning. SFS förespråkar också ett studentcentrerat synsätt, som syftar till djupinlärning framför ytinlärning. I det här kapitlet presenteras några kompletterande områden som SFS anser vara av särskilt intresse för just användbarheten.

4.1. Sprid kunskap om användbara metoder

I dag finns stora brister när det kommer till pedagogiken inom högskolan. En stor del av den undervisning som bedrivs på svenska lärosäten speglar inte den aktuella forskningen om lärande och undervisning på högskolenivå.³⁷ SFS föreslår i den rapport som skrivits om pedagogik att särskilda medel ska avsättas

33 Riksrevisionen (2009) s. 76

34 Elmgren, Henriksson sid 68-69

35 För mer information se exempelvis Schwieler (2007)

36 SFS (2013)

37 För mer utförliga diskussioner se SFS (2013)

för högskolepedagogisk forskning och att en nationell aktör ska få i uppdrag att samla och sprida kunskap om högskolepedagogisk forskning och utveckling. Båda åtgärderna skulle skapa en bra grund för att fortsätta att utveckla utbildningar som är användbara för studenterna.

Det finns redan idag flera pedagogiska metoder som används för att förbereda studenterna att möta utmaningar i ett framtida arbetsliv. Fallmetodik används exempelvis för att öka studenternas förmåga att fatta beslut eller analysera komplexa situationer. För att träna studenterna att angripa ett problem och själva utkristallisera vilka frågor de behöver besvara och vilka källor de ska söka i används ofta problembaserat lärande. Båda dessa metoder har dock utmanats och ifrågasatts i olika sammanhang och passar givetvis inte för alla. Det belyser också vikten av att fortsätta testa och utveckla pedagogiska metoder som kan användas för att förmedla kunskap och träna användbara förmågor i olika sammanhang.

Generiska, eller överförbara, färdigheter är något som betonas allt mer och som blir viktigare i arbetslivet. Fortfarande är inslagen av moment som aktivt tränar sådana kompetenser frånvarande i flera utbildningar.³⁸ Den frånvaron aktualiserar behovet av att utveckla och sprida undervisningsmetoder som är framgångsrika när generella färdigheter hos studenterna ska utvecklas. I andra länder har satsningar gjorts för att underlätta för personal som undervisar i högskolan att dela erfarenheter och pedagogiska material som rör just generiska kompetenser. Som exempel stöttade den australiensiska staten ett webbaserat projekt med fokus på pedagogiska metoder för att utveckla kommunikativa förmågor bland studenterna.³⁹ Det är angeläget att också den svenska regeringen satsar medel för att sprida metoder som är effektiva för att träna överförbara färdigheter. Den myndighet som SFS föreslår för att samordna högskolepedagogiska frågor vore en lämplig aktör att ansvara för sådana insatser.

Statistikstudenter övar generiska färdigheter med filmkamerans hjälp

Förmågor som är mer generella och som kan användas i stort sett inom alla yrkesområden såsom samarbetsförmåga, muntlig och skriftlig kommunikation och problemlösning kallas för generiska färdigheter. På kursen Statistik b i Uppsala tränar studenterna bland annat sådana förmågor utifrån en arbetsprocess som i flera avseenden liknar den som många av dem kommer möta i arbetslivet. Första delen av kursen bygger på att studenterna förvärvar fördjupade teoretiska kunskaper som är nödvändiga för att förstå de statistiska metoder som behandlas i del två. Sedan får studenterna i uppdrag att använda metoderna för att lösa ett praktiskt problem. Studenterna får då lära sig att både förstå och använda de nya metoderna. Slutligen ska resultaten presenteras muntligt och skriftligt. För att maximera lärandet får studenterna möjligheten att filmas under presentationen och sedan få personlig återkoppling från en ansvarig lärare. Studenterna genomför flera presentationer och återkopplingen blir mer specifik allt eftersom studenternas presentationsteknik utvecklas.⁴⁰

4.2. Inför förmåga till självreflektion i högskolelagen

En användbar utbildning måste ge studenterna förmågan att själva fortsätta utveckla sitt kunnande genom hela livet. För att nå det målet är det centralt att kunna reflektera över och förstå det egna lärandet. Då får studenterna en tydligare bild av vad de kan, hur de lär sig och hur och när den kunskap de fått kan användas. Det här

38 Riksrevisionen (2009) s.32-33

39 För mer information se Rifkin och McLoughlin (2004)

40 Muntlig källa: Matilda Nilsson, statistikstudent Uppsala universitet .

kallas för metakognition och beskrivs ofta som ”kunskap om den egna kunskapen” eller ”tänkande om tänkandet”.

Förmågan att reflektera över, förstå och kontrollera det egna lärandet kan ses som ett sätt att nå de mål som studenterna enligt högskolelagen och flera av de nationella examensmålen ska uppnå. Exempelvis är det sannolikt att en student som har god kännedom om det egna kunnande och hur den lär har en bättre förmåga att identifiera behovet av ytterligare kunskap och utveckla sin kompetens, vilket är ett krav som ställs i flertalet examensmål. Det finns också forskning som visar på betydelsen av att studenter kan reflektera och få kontroll över det egna lärandet när de ska utveckla sin förmåga att tänka kritiskt⁴¹, vilket är ett av de viktigaste målen för högre utbildning.

Reflektion kring det egna lärandet kan som beskrivs ovan ses som ett medel att nå andra mål, men det kan också ses som ett centralt mål i sig. I enskilda kursplaner formuleras i vissa fall mål som anger att studenter ska kunna ”reflektera över den egna lärprocessen”. Men vare sig högskolelagen eller de nationella examensmålen innehåller några skrivningar som lika uttryckligen tar sikte på den förmågan.

Eftersom egenskapen att på ett medvetet sätt kunna förhålla sig till och förstå det egna lärandet är användbar både under och efter utbildningen är det något som alla studenter borde utveckla genom utbildningens gång, oavsett vad de valt att studera. Det är också något som alla utbildningsanordnare borde arbeta aktivt för att åstadkomma. Det mest effektiva sättet att säkerställa att ”förmågan att reflektera över den egna lärprocessen” blir ett genomgående inslag i all högre utbildning är att det förs in som ett mål i högskolelagen.

Förutom förmågan att reflektera över den egna lärprocessen är det viktigt att studenterna har en bild av sin samlade kompetens och kan beskriva denna efter utbildningens slut. En lämplig formulering skulle därför kunna vara att studenterna ska utveckla förmåga att ”reflektera över den egna lärprocessen samt beskriva sin kompetens”. Lärandeportföljer är ett sätt att arbeta med och examinera dessa förmågor och används redan på ett antal utbildningar.

Med ökade krav på reflektion kan studenternas förståelse för övriga lärandemål också förväntas öka. För att studenterna ska kunna sätta sig in i den egna lärprocessen måste de känna till och förstå vilka mål de arbetar mot. Det kräver även att utbildningsanordnarna tar ett större ansvar för att synliggöra målen för studenterna.

4.3. Använd studenternas synpunkter

Lärosätena ska enligt högskolelagen arbeta för att studenterna deltar som en aktiv part i vidareutveckling av kurser och program.⁴² De har också ansvar för att kursvärdering genomförs och för att informera om resultaten.⁴³ Trots lagens skrivelser är det inte ovanligt att det finns stora brister på lärosätena när det kommer till just kursvärdering. SFS undersökning bland studentkårerna visar exempelvis att ”utvärdering och återkoppling” är det område där kårerna ser det största behovet av förbättringar.

En utvecklad syn på utvärdering inom den högre utbildningen kan både bidra till att kurser och utbildningar utvecklas och förbättras och att studenternas reflektion över det egna lärandet ökar. Utvärdering kan därmed ses som en nyckel för att öka utbildningars användbarhet, i mer än ett avseende.

41 Se exempelvis Magno (2010)

42 Högskolelagen 1 kap §4

43 Högskoleförordningen 1 kap §14

Utvärdering är ett område med stor potential som kan utvecklas långt utöver den avslutande kursvärdering som högskolan är skyldig att genomföra. Det finns flera goda exempel på hur utvärderingar kan göras till en integrerad del av undervisningen där studenterna deltar aktivt i diskussioner med lärare och i vissa fall till och med är med och utformar och genomför själva utvärderingen som en del av kursen.⁴⁴ Lärosätena måste ta ansvar för att studenternas synpunkter tillvaratas på ett bättre sätt än idag och uppmuntra att nya metoder för utvärdering och kursvärdering undersöks och genomförs.

4.4. Ge lärosätena i uppdrag att följa upp tidigare studenter

För att få reda på vad studenterna behöver få med sig från utbildningen är examinerade studenters synpunkter viktiga. Med hjälp av studenternas erfarenheter och åsikter går det att teckna en bild av vilka moment som varit särskilt relevanta och givande och om några avgörande element saknas i utbildningen.

En kartläggning som HSV genomfört visar att alla lärosäten nu följer upp sina tidigare studenter. Tidigare undersökningar har dock visat att uppföljningarna används till allt från underlag för beslut om utveckling eller avveckling av kurser till marknadsföring och rekrytering av studenter.⁴⁵ Både SFS och flera andra aktörer har uppmärksammat behovet av att uppföljningen sker systematiskt och med syftet att utveckla utbildningarna.

Lärosätena bör ges ett väl definierat uppdrag att följa upp tidigare studenter och använda resultaten på ett konstruktivt sätt. Det viktiga är inte att lärosätena genomför eller utformar sina uppföljningar efter samma mall, utan att samtliga uppföljningar görs med huvudsakligt syfte att förbättra utbildningarna efter studenternas synpunkter och behov, och inte i till exempel marknadsföringssyfte. Lärosätena bör därför redogöra för vilka konkreta förändringar som uppföljningarna bidragit till.

5. Studenters idéer i centrum

Det finns många definitioner av entreprenörskap och lika många uppfattningar om vad en entreprenör är. SFS utgår från en vid definition av begreppet och menar att det inte bara handlar om förmågan att starta och driva företag utan lika mycket om att kunna förverkliga sina idéer. Entreprenörskap i högre utbildning handlar således om att studenter ska utveckla förmågan att omsätta den kunskap och de intellektuella verktyg utbildningen försett dem med i självständigt initierade uttryck, innovationer och kreativa processer. Den kunskap som krävs för detta är användbar också för den som är anställd eller för den som exempelvis har ett ideellt engagemang. Men många studenter är dessutom intresserade av en framtida karriär som egenföretagare och har redan idéer som de skulle vilja förverkliga.⁴⁶

Informationen och stödet till studenter med ambitioner att starta eget är inte tillräckligt omfattande idag och kan förbättras.⁴⁷ Samtidigt måste utbildningar i entreprenörskap fortsätta att utvecklas, inte minst för att nå studentgrupper inom fler discipliner. I följande kapitel presenteras SFS idéer och förslag för att öka studenternas möjligheter att förverkliga sina idéer.

44 För exempel på innovativa utvärderingsmodeller se exempelvis HSV (2004)

45 Riksrevisionen (2009) s. 45

46 Drivhuset (2007)

47 Se Drivhuset (2007) och SOU 2012:41

5.1. Fortsätt utveckla utbildningar i entreprenörskap

Regeringen har visat en stor tilltro till entreprenörskapsområdet och bland annat tagit fram en strategi för entreprenörskap inom utbildning på alla nivåer, inklusive högskolan.⁴⁸ Antalet högskoleutbildningar inom entreprenörskap har ökat markant på bara några år och regeringen har även valt att avsätta särskilda medel för ett mindre antal spetsutbildningar inom entreprenörskap.

När det nu satsas på entreprenörskap inom den högre utbildningen och utbudet av kurser växer snabbt är det viktigt att de utbildningar som finns också följs upp så att de kan utvecklas och förbättras. Det gäller inte minst de utbildningar som regeringen valt att ge särskilt ekonomiskt stöd.

Ännu har endast en utbildning i entreprenörskap utvärderats inom UK-ämbetets kvalitetsutvärderingssystem. Den tilldelades betyget bristande kvalitet, trots att den valts ut av regeringen efter rekommendationer av HSV med stöd av en internationell expertpanel.⁴⁹ Det nya utvärderingssystemet är dock i flera avseenden ett trubbigt instrument. Det gäller inte minst för utbildningar som innehåller stora delar praktiska inslag och som inte examineras genom traditionella examensarbeten. Praktiska inslag anses samtidigt vara av stor vikt för framgångsrik undervisning inom just entreprenörskap.⁵⁰ Det förhållandet kan skapa en skev incitamentsstruktur för vissa utbildningar. Huruvida kvalitetsutvärderingssystemet missgynnar utbildningar med stora delar praktiska inslag, så som utbildningar inom exempelvis entreprenörskap, och hur det i så fall kan åtgärdas bör därför ses över av UK-ämbetet.

När det nu väckts förslag att utöka antalet spetsutbildningar i entreprenörskap,⁵¹ är det angeläget att kunna följa upp och lära från de satsningar som redan gjorts. Mycket talar för att det ordinarie utvärderingssystemet inte är lämpat för den uppgiften. Därför bör Universitetskanslerämbetet få till uppdrag att utifrån ett bredare angreppssätt särskilt utvärdera utbildningar i entreprenörskap. Utvärderingen bör vara utformad på ett sådant sätt att slutsatserna kan användas i arbetet att utforma nya utbildningar och för att utveckla de utbildningar som redan finns.

Tidigare kartläggning från Högskoleverket⁵² har också visat att det fortfarande är få studenter som får undervisning i entreprenörskap, och att undervisningen framförallt förekommer inom vissa områden, såsom teknik och ekonomi. Förmågan att förverkliga idéer kan vara användbar även för studenter inom andra utbildningsområden. En utmaning är därför att hitta nya sätt att se på entreprenörskap som gör det relevant även för studenter inom exempelvis andra samhällsvetenskapliga områden än ekonomi eller det humanistiska området. Tvärvetenskapliga kurser, där studenter från olika utbildningsbakgrund kan arbeta tillsammans, bör också uppmuntras i högre utsträckning.

48 Regeringskansliet (2009)

49 HSV (2009 a)

50 Europakommissionen (2008) s.27-28

51 I den statliga utredningen om innovationsstödande verksamhet (SOU 2012:41)

är satsningen på fler spetsutbildningar i entreprenörskap ett av flera förslag som presenteras.

52 HSV(2009 b)

5.2. Förbättra stödet till entreprenöriella studenter

Ett sätt att öka studenternas möjligheter att utveckla sina idéer är genom olika former av stöd som kan erbjudas utanför undervisningen. Det kan handla om vägledning kring vad som krävs för att studenten ska kunna gå vidare med en idé, men det kan också handla om juridisk rådgivning eller kunskap om exempelvis redovisning och bokföring. Sådant stöd finns till viss del redan både inom och utanför akademien, genom bland annat innovationsstödjande verksamheter vid lärosätena eller ideella stiftelser. Men om det ska vara möjligt att nå alla de studenter som har idéer de vill förverkliga, så behöver det stödet öka.

För att ge studenterna så goda förutsättningar som möjligt att utveckla sina idéer till aktiviteter och att starta och driva företag krävs olika typer av stödfunktioner. Insatserna kopplade till högskolan är ofta av mer selektiv karaktär och riktar sig därmed till färre studenter, medan exempelvis Drivhusstiftelserna har möjlighet att erbjuda alla studenter som är intresserade någon form av stöd.⁵³ Kombinationen av insatser för en bred målgrupp och mer specifika tjänster för vissa gör det möjligt för fler studenter, med olika intressen och skiftande syfte med sina projekt, att utforska sina innovativa och entreprenöriella förmågor. Därför är det viktigt att bevara och uppmuntra ett brett utbud av stödfunktioner.

En viktig del i att fortsätta utveckla det stöd som finns för studenter på området är också att möjliggöra fler utvärderingar av de insatser som redan gjorts. Utan sådan kunskap är det omöjligt att veta hur pengar för framtida insatser bäst ska spenderas.

Innovativa sommarjobb för Göteborgs studenter

I och med ett större intresse för innovation vid universitet och högskolor och strategiska satsningar från regeringen så byggs innovationsstödjande verksamheter kopplade till lärosätena ut. Innovationssystemen är därmed i stort behov av kompetent personal. Innovationskontor Väst knyter studenter från Chalmers och Göteborgs universitet till sin verksamhet genom att låta dem delta i innovationsprojekt under sommaren. Studenterna arbetar bland annat med frågor som rör marknadsanalys, patent och immateriella tillgångar. Projektet får stödfinansiering som gör det möjligt att i en uppstartsfas subventionera delar av studenternas löner. Målet är att de företag och projekt som medverkar ska lita på konceptet så mycket att det i framtiden inte kommer behövas några lönesubventioner.

54

6. Studenter som kunskapsbärare och medaktörer i forskning

Kopplingen mellan utbildning och forskning gör den högre utbildningen unik och ger studenterna kunskaper som är helt avgörande för arbete som kräver akademisk kompetens. Universitet och högskolor är också den största statliga arbetsgivaren och därmed en viktig del av studenternas potentiella arbetsmarknad efter studierna. En stark forskningsanknytning bidrar till en utbildning av hög kvalitet och ökar samtidigt utbildningens användbarhet för studenter som ser en framtida karriär såväl inom som utanför akademien.

Utbildningens vetenskapliga grund står för en viktig del av den breda kompetens som studenterna kommer att behöva på lång sikt. Den gör det samtidigt möjligt för studenterna att hålla sig uppdaterad kring nya forskningsrön under sitt framtida yrkesliv. Välutbildade studenter är dessutom den enskilt viktigaste faktorn för att forskningsrön sprids utanför akademien och kommer samhället till nytta. Att äventyra denna viktiga funktion är inte önskvärt för varken samhället, universiteten och forskarsamhället eller för studenterna. SFS efterfrågar utöver en stark forskningsanknytning ett idémässigt skifte där studenterna inte bara ses som passiva mottagare, utan även som möjliga producenter av kunskap. I följande kapitel presenteras våra idéer om hur vår vision kan bli verklighet.

6.1. Ta fram en gemensam strategi för forskning och utbildning

I dag är kopplingen mellan forskning och grundutbildning inte tillräckligt stark överallt. Det beror bland annat på att andelen disputerade lärare är låg på många utbildningar, men också på att det finns en uppdelning mellan forskande och undervisande personal.⁵⁵ Forskningsanknytning kan samtidigt inte reduceras till att enbart handla om antalet disputerade lärare. Det handlar lika mycket om utbildningens innehåll, hur det förmedlas till studenterna och att studenterna får möjlighet att utveckla ett vetenskapligt tänkande.⁵⁶

De brister som påtalats vad gäller forskningsanknytningen ger starka skäl att se över de system som påverkar hur kopplingen mellan utbildning och forskning ser ut. Framförallt är det viktigt att grundutbildningen och forskningen i långt större utsträckning än vad som är gällande idag behandlas som två nära sammankopplade områden. Det måste finnas en strategi, och en politik, som gör det möjligt för lärosätena att i praktiken möta högt uppställda krav på forskningsanknytning. I dag finns inte ens en enhetlig definition av vad forskningsanknytning i praktiken innebär,⁵⁷ vilket också avspeglas i högskolelagens vaga formulering ”[v]erksamheten skall bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning.”⁵⁸

En tydlig uppdelning mellan forskande och undervisande personal bidrar i all väsentlighet till att avståndet mellan forskning och utbildning ökar. Meriteringssystemet inom högre utbildning, som framförallt gynnar forskningsmeriter, är en orsak till uppdelningen. Behovet av att söka externa forskningsmedel är en annan orsak som uppmärksammats av bland andra Riksrevisionen.⁵⁹ Forskningspropositionen från 2008 innebar att alla lärosäten garanterades en minimiresurs per helårsstudent i forskningsbidrag. Detta gjordes bland annat för att säkra kopplingen mellan utbildning och forskning vid samtliga lärosäten.⁶⁰ Det har dock visat sig att summan varit för låg för att uppnå det målet på många håll.⁶¹

55 IVA (2012) s. 7-13 Riksrevisionen (2012) s. 50-52

56 Se exempelvis Uppsala universitet (2013)

57 Riksrevisionen (2012) s. 50-52

58 Högskolelagens 1 kap §3

59 Se exempelvis Riksrevisionen (2012) s.50-52

60 Propositionen 2008/09:50 s. 54-55

61 Mälardalens högskola (2011)

Trots att det finns ett stort behov av resurser och politisk vilja för att förbättra forskningsanknytningen innehöll forskningspropositionen från 2012 inga resonemang om kopplingen mellan utbildning och forskning. Det är beklagligt. För att akademien ska utvecklas på bästa sätt krävs ett helhetsgrepp om såväl forskning som utbildning och där måste den politiska makten ta sitt ansvar. Ett första viktigt steg för regeringen är att, tillsammans med aktörer i sektorn, formulera en tydlig definition av vad forskningsanknytning är, för att sedan gå vidare och utarbeta en strategi för hur den ska säkras.

6.2. Se studenter som potentiella kunskapsproducenter

I Sverige, till skillnad från exempelvis USA, talas sällan om studenter som producenter av forskning. Det finns exempel på hur även svenska studenter får möjlighet att delta i forskningsprojekt, men det finns inga medvetna strategier för att uppmuntra studentmedverkan. Lärosätena saknar helt incitament för att arbeta aktivt för studentmedverkan i forskning, även om erfarenheter tyder på att både forskare och studenter kan få mycket ut av det.⁶²

Vid amerikanska universitet har det blivit allt vanligare att studenter på grundnivån aktivt deltar i forskningen vid lärosätet.⁶³ Det kan ske på olika sätt och i skiftande omfattning, men det innebär ett idémässigt skifte där studenterna går från att vara endast mottagare till att vara även producenter av kunskap. En medveten satsning har gjorts genom bland annat införandet av statliga medel särskilt avsatta för att involvera studenter i pågående forskning eller specialdesignade projekt, inom framförallt det naturvetenskapliga och tekniska området.⁶⁴ Studentmedverkan i forskningsprojekt är dock inte begränsat till dessa discipliner, utan återfinns inom ett brett spektra av vetenskapsområden.⁶⁵

Amerikansk forskning har visat att personer som deltagit i någon form av forskningsprogram för studenter på grundnivån under studietiden är mer positiva till utbildningen som helhet och uppskattar att de i högre grad erhållit egenskaper av stor vikt för ett arbetsliv såväl utanför som inom akademien. Förmågor som studenterna lyfter att de utvecklat är problemlösningsförmåga, logiskt tänkande och självständighet. De menar också att de blivit mer ”intellektuellt nyfikna”.⁶⁶ Utvärderingar från projektet vid sjuksköterskeprogrammet i Kristianstad, som beskrivs närmare i exemplet nedan, visar att studenterna fått ökad förståelse för ”betydelsen av ett vetenskapligt förhållningssätt” och ”hur forskningsmetoder kan användas i klinisk verksamhet” samt att deltagandet väckte reflektioner kring etiska ställningstaganden i mötet med patienterna.⁶⁷ Resultaten visar att erfarenheter från

62 Se exempelvis Delshammar och Fors (2011) samt Edfors m.fl (2011)

63 I USA används termen “undergraduate research”. Council of undergraduate research definierar begreppet enligt följande: “An inquiry or investigation conducted by an undergraduate student that makes an original intellectual or creative contribution to the discipline.” (www.cur.org)

64 NSF(2012)

65 Council of undergraduate research har medlemmar inom i stort sätt alla stora vetenskapsområden.

66 Bennet och Bauer (2003) s.220

67 Edfors, Hedin och Westergren (2011) s. 15

forskning redan under studietiden är givande för breda grupper av studenter, oavsett om dessa ser framför sig en karriär inom eller utanför akademien.

Den brittiska forskaren och debattörer Mick Healy förordar en bredare definition av studentmedverkan, eller ”undergraduate research”. Det förhållningssättet gör det möjligt att involvera stora grupper av studenter och kräver således mindre resurser. Med hans utgångspunkt handlar det mer om att utveckla kursupplägg som i så hög grad som möjligt liknar verkliga forskningsprocesser, än att direkt involvera studenterna i den forskning som pågår.⁶⁸ Exakt vilken metod som är mest lämplig för att ge studenterna en bättre inblick i forskarvärlden skiljer sig säkert åt. Det vi efterfrågar är i första hand ett idémässigt skifte där studenten på ett mer aktivt sätt får möta forskning och träna sitt vetenskapliga tänkande. Detta är en uppgift framförallt för lärosätena att ta sig an, men statligt stöd kan behövas för att skapa incitament och möjliggöra vissa större projekt.

Sjuksköterskestudenter deltar i forskningsprojekt under sin VFU

Vid högskolan i Kristianstad får sjuksköterskestudenter möjlighet att delta i lärosätets forskningsprojekt om bland annat patientsäkerhet under sin verksamhetsförlagda utbildning. Syftet är att träna studenternas kritiska tänkande och reflektion samt förmåga att identifiera risker i vården. Erfarenheten ger också studenterna en inblick i hur forskning kan bedrivas i praktiken. Studenterna samlar in data till projektet med stöd av handledare och adjungerade lärare, och i vissa fall också med hjälp av studenter på högre nivåer som får möjlighet att själva agera handledare. Möjligheten att delta i forskningsprojekt finns med andra ord såväl i början som i slutet av utbildningen (kurs 6 respektive 16). Studenterna ska analysera resultatet från undersökningen och åiterrapportera dem till verksamheten samt föreslå kvalitetsförbättringar. Uppföljning av projektet visar bland annat att studenternas deltagande hade betydelse för deras vetenskapliga förståelse och att det blev tydligare för dem att det vetenskapliga tänkandet är en viktig del i rollen som sjuksköterska.⁶⁹

6.3. Utred studenter möjligheter att delta i forskningsprojekt

Den vanligaste formen av studentmedverkan i forskning i Sverige är förmodligen studenter som skriver sina examensarbeten inom forskningsprojekt. Det finns också exempel från framförallt medicinutbildningar där studenter deltar i forskning under sommaruppehållen genom så kallade forskarskolor. En kartläggning över hur olika forskningsmiljöer och lärosäten förhåller sig till studentmedverkan i sin forskning samt var och på vilket sätt detta förekommer, vore ett första lämpligt steg för att utveckla och öka studenters möjligheter att delta i forskningsprojekt. Ett sådant uppdrag skulle kunna utföras av exempelvis det nya Universitetskanslärämbetet. Utifrån en sådan kartläggning och med inspiration från andra länder bör sedan möjligheter att öka incitamenten och stödet till studentmedverkan i forskningsprojekt ses över av regeringen.

68 Jenkins och Healy (2008)

69 Edfors, Hedin och Westergren (2011)

Att involvera studenter i forskning kan innebära vissa utmaningar. Utöver det faktum att det kräver engagemang från lärosätet och enskilda forskare är det också viktigt att studenternas akademiska frihet aldrig hotas. Det betyder att studenters engagemang i forskningsprojekt genom exempelvis ett examensarbete måste vara frivilligt.Handledare får varken inskränka studenternas rätt att själva välja sina uppsatsämnen eller ingripa i studentens självständiga arbete på ett sätt som sträcker sig utanför en handledares uppdrag. Inte heller får studenterna utnyttjas för uppgifter som inte är relevanta för deras studier eller som de själva eller någon i själva verket borde få betalt för att utföra. Slutligen är det viktigt att det inte skapas informella vägar att meritera sig till forskarutbildningen, som på vis skulle äventyra rättsäkerheten i antagningen dit. Inte minst av de här orsakerna är det viktigt att se över hur studentmedverkan i forskningsprojekt kan ske på bästa tänkbara sätt.

7. SFS förslag för att öka den högre utbildningens användbarhet

Det är många delar som avgör hur användbar en utbildning är. Just därför är det viktigt att ta ett brett grepp om utbildningen för att den ska kunna ge studenterna kunskaper som de har användning av på lång sikt. SFS är övertygade om att en givande och relevant koppling till arbetslivet är en avgörande faktor för användbarheten, men lika viktigt är forskningsanknytningen och det pedagogiska upplägget. Framförallt måste debatten om vad som utgör en användbar utbildning föras med studenternas behov i centrum.

I den här rapporten har vi presenterat våra tankar och idéer om vad en användbar utbildning är och hur användbarheten för studenterna kan öka. Nedan presenteras våra förslag för att öka den högre utbildningens användbarhet.

SFS kräver att regeringen:

- Ger lärosätena i uppdrag att formulera tydliga och uppföljningsbara mål för arbetslivsanknytningen.
- Avsätter särskilda medel för förbättrad arbetslivsanknytning och låta delar av medlen delas ut efter prestation, när lärosätena visat att de nått sina mål.
- Ser till att kvalitetsutvärderingssystemet inkluderar aspekten arbetslivsanknytning och att användbarhet mäts utifrån den definition som presenterades i inledningen av den här rapporten.
- Ger lärosätena ett tydligare uppdrag för studie- och karriärvägledningen.
- Utökar UHR:s uppdrag att förse aktiva och blivande studenter med saklig information kring utbildningars användbarhet.
- Avsätter särskilda medel för att utveckla och sprida kunskap om pedagogiska metoder som kan användas för att träna exempelvis generiska färdigheter.
- Inför kravet att studenterna ska kunna ”reflektera över den egna lärprocessen samt beskriva sin kompetens” i högskolelagen 1 kap §8.
- Ger alla lärosäten i uppdrag att göra alumnuppföljningar, med ett tydligt syfte att användas som underlag för att utveckla utbildningarnas användbarhet.
- Ger UK-ämbetet i uppdrag att utvärdera satsningar på entreprenörskapsutbildningar samt se över hur väl nuvarande kvalitetsutvärderingssystem lämpar sig för utvärdering av utbildningar med stora delar praktiska inslag, som exempelvis utbildningar i entreprenörskap.
- Öka stödet till innovationsstödjande och rådgivande verksamheter för studenter och avsätta örönmärkta medel för att utvärdera de insatser som redan erbjuds.
- Ta ett samlat grepp om utbildnings- och forskningspolitiken för att förbättra forskningsanknytningen.
- Ge UK-ämbetet i uppdrag att genomföra en kartläggning av studenters möjligheter att delta i forskningsprojekt.

SFS uppmanar lärosätena att:

- Utredda möjligheten att erbjuda fler studenter poänggivande praktikkurser av hög kvalitet.
- Göra det obligatoriskt för alla VFU-handledare att genomgå en handledarutbildning och se över studenttäteten på VFU-platserna
- Förbättra informationen till blivande och aktiva studenter om utbildningen och vilken arbetsmarknad den öppnar för.
- Använda studenternas synpunkter från kursutvärderingar som underlag för att utveckla utbildningarnas användbarhet samt utveckla och testa nya metoder för kursvärdering.
- Arbeta aktivt för synliggöra lärandemålen för studenterna och uppmuntra undervisningsinslag där studenterna ska reflektera över det egna lärandet.
- Utredda på vilket sätt fler studenter skulle kunna involveras i lärosätets forskning.

SFS uppmanar arbetsgivare att:

- Ge samverkansfrågorna hög prioritet och var öppna för att samverka med utbildningar från vilka verksamheten inte tidigare rekryterat studenter.

Referenslista

Artiklar och böcker

Bennet K W och Bauer J S (2003) Alumni Perceptions Used to Assess Undergraduate Research Experience. *The Journal of Higher Education* Volym 74, No 2, Mars/April 2003 pp. 210-230

Elmgren och Henriksson (2010) *Universitetspedagogik*.

Healey M and Jenkins A (2008) Developing students as researchers, *University and College Union Magazine* October 17-19

Liedman Sven-Eric (2001), *Ett oändligt äventyr: om människans kunskaper*.

Lindberg Ola (2009) *Nyttig utvald eller bildad? Tre sätt att se på den högre utbildningens funktion*, i *Anställningsbarhet: perspektiv från utbildning och arbetsliv*, (red.) Feijes Andreas. Malmö 2009.

Magno Carlo (2010) The role of metacognitive skills in developing critical thinking , *Metacognition and Learning*, Volume 5, Number 2, August 2010 , pp. 137-156

Rifkin, W. & McLoughlin, C. (2004). Sharing pedagogical practice on the teaching of generic skills. In R. Atkinson, C. McBeath, D. Jonas-Dwyer & R. Phillips (Eds), *Beyond the comfort zone: Proceedings of the 21st ASCILITE Conference* (pp. 802-810). Perth, 5-8 December.

Rapporter

Alliansens arbetsgrupp för utbildning slutrapport (2010)

Delshammar T och Fors H (2011) Examensarbeten I forskningsprojekt- genomförande och examination, Rapport 2011:35, Sveriges lanbruksuniversitets rapportserie.

Drivhuset (2007) Attityd 07-Är studenter morgondagens företagare?

ESO (2012), *Lärda för livet?: en ESO-rapport om effektivitet i svensk högskoleutbildning*, Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, rapport 2012:7

Europakommissionen (2008), "Entrepreneurship in higher education, especially in non-business studies", Final report of the expert group.

Edfors E, Hedin G, Westergren A (2011) *Forskning, Utbildning & Samverkan i Sjuksköterskeutbildningen (FUSS) – studentmedverkan I forskning under verksamhetsförlagd utbildning, PRO-CARE (Clinical Assessment Research & Education)*, Rapport 31.

Göteborg och Co (2011) *En studie om Samverkan mellan arbetsgivare och studenter i Göteborgsregionen ur ett Arbetsgivarperspektiv*.

Göteborgs universitets studentkårer (2012) "En inblick i vad yrket innebär" En enkätstudie gällande verksamhetsförlagd utbildning vid Sahlgrenska akademien, Göteborgs universitet.

Göteborgs universitet (2009) Rapport om projektet: Humanister i näringslivet, Vt-09. Humanistiska fakulteten Göteborgs universitet.

HSV (2004) Kursvärdering för studentinflytande och kvalitetsutveckling. Rapport 2004:23 R

HSV (2005) Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor Del 1: Reformuppföljning och kvalitetsbedömning.

HSV (2007) Utvärdering av grundutbildningar i medicin och vård vid svenska universitet och högskolor. Del 1, Den nationella bilden: kvalitetsgranskning.

HSV (2009 a) Granskning av intresseanmälningar gällande spetsutbildningar inom entreprenörskap och innovation.

HSV (2009b) Kartläggning av utbildning inom entreprenörskap och innovation, Rapport 2009:33 R.

HSV (2010) Orsaker till studieavbrott, Rapport 2010:23

HSV (2012) Kontaktiviteter, Högskolornas verksamheter för utbildningarnas arbetslivsanknytning. Rapport 2012: 23 R

IVA (2012), Vem ska göra vad? En studie av kopplingen mellan utbildning och forskning, Faugert & Co Utvärdering AB, september 2012

Jusek (2011) Rapport om effektivare vägar mellan studier och arbetsliv

Medicines studerandeförbund, MSF (2012) *Klinisk handledning: rapport 2012*

Mälardalens högskola (2011) En vitbok i färg. Tio inlägg om svensk forskningspolitik

Riksrevisionen (2012) Att styra självständiga lärosäten, RIR 2012:4.

Riksrevisionen (2009 a) Studenternas anställningsbarhet: regeringens och högskolans insatser, RIR 2009:28

Schwieler Elias (2007) Anställningsbarhet: begrepp, principer, premisser. UPC-rapport 2007:2, Stockholms universitet.

SFS (2008) Samverkan- för ett kortare kliv ut i arbetslivet.

SFS (2013) Studentens lärande i centrum: Sveriges förenade studentkårer om pedagogik i högskolan, Dnr: PU1-1/1213

Regeringskansliet (2009) Strategi för entreprenörskap på utbildningsområdet.

Stockholms universitets studentkår (2011) Studentärenderapport 2010/11

Stockholms universitets studentkår (2012 a) Studentärenderapport 2011/12

Stockholms universitets studentkår (2012 b) Institutionernas studie- och karriärvägledning vid Stockholms universitet.

Svenskt näringsliv, Tria och TCO (2009), Studentbarometern 2009

Statliga utredningar

SOU 2006:102, Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden.

SOU 2012:41, Innovationsstödjande verksamheter vid universitet och högskolor

Elektroniska källor:

Innovationskontor Väst (2012), <http://innovationskontorvast.se/ikv/studenter-hjalper-till-med-utvardering-av-olika-innovationsprojekt> , besökt senast 2012-11-29

NSF , http://www.nsf.gov/funding/pgm_summ.jsp?pims_id=5517&from=fund , hämtad 2012-11-20

Uppsala universitet (2013), Forskningsanknytning, <http://www.pu.uu.se/pedagogisktprogram/forskningsanknytning.html>

Kvalitet ur ett
studentperspektiv

SFS

Sveriges förenade studentkårer

www.sfs.se